

*

KDYSI ZA DÁVNÝCH ČASŮ — NENÍŤ TOMU UŽ PAMĚTNÍKA — žil jeden starý král. Ten prý nepotřeboval rozkazovat, jako jiní rozkazují, neboť ho poddaní jeho jako otce milovali; když vesel byl, s ním se veselili, když šedivou hlavou v omrzelosti zatřásl, s ním se rmoutili. — Měl prý tento král, kterak se rozpráví, tři syny, jeden byl krásnější než druhý. Než otec nedbal na krásu, ale myslel si: škoda krásy, kdě rozumu niet! — a ti jeho synové, od nejstaršího do nejmladšího, nerozuměli ničemu.

Starý král věděl dobře, že ta jeho stará, šedivá hlava dlouho na vezoch¹ neobstojí, a proto staral se nepřestajně jen o to, jaké to potom bude, až zemře a panovati budou ti, kteří k panování způsobilni nejsou. — Starostí nad tím nespál, nejedl, ani nepil, a jen stále přemýšlel, co by dělati měl s královstvím a s nezpůsobilými svými syny. — Jak tak přemýšlel, tu se zrazu zámek zatřese, jako by se propadnouti měl. — Král schytiv se, z okna ven se podíval; — a hle, na zámeckém dvoře stojí rytíř něvidaný, něslychaný, ptaje se na obydlí královo.

„Paně kráľu!“ pravil, vstoupna před krále, „počujem, že sa svojím synom něúfatě²; poručeno Bohu, dajtě mi jedného z nich do roka pod opatěru, uvidíme, čo sa dá z něho vykresat!“

„Vďačně, trebárs vřeckých,“ odpověděl král, ale neznámý rytíř nechtěl jen jednoho, a pohlížeje všem do očí, nejmladšího si vybral. To mrzelo i otce i starší

¹ Na vazú.

² Že nemáte z nich potěšení.

bratry, neboť ač nebyl žádný chytrý, přece nejmladšího za nejhloupějšího drželi. — I ohlásil se starý otec: „Ak z voľaktorieho dačo vystaně, vystaně z najstaršieho; vezmitě si toho, paně rytíru; — uvidíme, čo z něho vykřešetě!“ — I na to přistál neznámý rytíř, a vsedna na kůň i s nejstarším synem královským, pokývnul řka: „O rok vám ho, paně kráľu, zase doněsiem!“ — Stisknul koně, kůň vyskočil, zámek se zatřásl a rytíř zmizel.

Jak dlouho trvalo, tak dlouho trvalo, ale déle prý to netrvalo, než co by o dlaně pleskl, když rytíř se synkem královským před svým zámekem stál, který se od zlata a stříbra leskl jako slunce na nebi, takže nebylo ani možno dlouho naň se dívati.

„Tu si, synku,“ pravil mu, slože ho s koně dolů, „do roka samučičký sám buděš na tomto zámku panovať. Jedz a pi a rob, čo ti duša zažiada, ale na konci roku, keď sa ja z mojej cesty navrátim, priprav mi večeru, čo na pol míle voňať budě. — Ak to vykonáš, dám ti odmenu, čo nikdy na ňu nězabudněš!“ Kuoň zadupal, zámek se zatřásl a rytíř zmizel. — Milý králevič chodil po zámku, a co dělal, to dělal; — když se ale rok ku konci chýlil, tu mu přišlo na rozum, že má chystati večeri. — I chystal se k ní, chystal a poštětilo se mu uvařiti večeri, která na půl míle zaváněla.

Jak poslední hodina v roku odbila, zámek se zatřásl a rytíř stál na dvoře. — Bylo na něm viděti, že je spokojen, že večeri na půl míle zavoněl. — I sedl za stůl a chutná, vonná jídla tak před ním jedno za druhým minulo, jako by je smítal. — Důkaz to, že mu večere chutnala. — Jsa hotov, obrátil se k synkovi královskému řka: „Spokojený som s tēbou, milý synku, všetko si tak vykonal, ako som ti poručil a ako som očakával. — Něboj sa, i ja ti dám, čo som ti slúbil. — Naber si zlata, striebra, drahých kemeňou, koľko ti đaka, ja ti to všetko vopredok domu

odošlem, odmenu ale, ktorú som ti slúbil za tvoju vernú službu, dostaneš na cestě; sám ťa puojdém odprevadiť.“

Králevič si nabral, čo mu duše žádala. — Vtom ozve se rytíř, hledě oknem: „Čas je k odchodu, milý synku, lebo náš kuoň nětřpezlive nohami preberá a hrebe.“ — Sedli na koně a letěli, jako by kuli vystřelil.

Letěli horami dolinami, až se na jedné krásné, zelené louce zastavili. Skočil rytíř s koně. — „Podř i ty dolu, milý synku, tu je miesto, kdě svoju odmenu dostaneš,“ pravil králeviči. Králevič sesedl s koně a rytíř kázal mu ucho k zemi přiložiti.

„Čo vidíš a čo počuješ?“ — ptal se ho.

„Vidím všetko, čo sa na svetě robí, a počujem všetko, čo sa na svetě hovorí. Vidím i mojích bratou, ako sa v pokladoch, ktorie som poslal, preberajú, a počujem, ako ma chvália.“

„No, to je tvoja odmena za ročnú službu. Ty budeš rytířom, ktorý všetko vidí, čo sa na zemi i pod zemou robí, a všetko počuje, čo sa na svetě hovorí. Ty budeš panovať na zemi. A teraz podř, puojděme ďalej!“

Jeli a nezastali až na dvoře královském, kde jim, jak náhle zahřmělo a zámek se zatřásl, naradovan otec i bratři v ústřety vyběhli. — Neznámý rytíř se dlouho v zámku nebavil, a když mu král za vychování svého syna děkoval, pravil: „Čo vie, to vie, ale mi daj druhého pod opatěru, uvidím, čo sa z toho vykreše.“ — S radostí mu ho král dal, vida, že mu prvního přivedl šťastného. — Vsedl rytíř na kůň i s králevičem a zmizeli.

Jako prvního, tak i druhého odvedl do krásného zámku, řka mu: „Samučičký sám budeš tu do roka panovať. Jedz a pi, rob, čo ti ďaka, ale na konci roku, keď sa ja z mojej cesty navrátim, pripravíš mně večeru, čo na míľu voňať bude. Ak to vykonáš, dám ti odmenu, čo nikdy na ňu nězabudneš.“ — Potě odjel. — Králevič chodil po zámku,

a čo robil, to robil. Kedyž se rok ku konci chýlil, prišlo mu na rozum, že má chystat večeri. — Chystal se k ní, chystal a pošťestilo se mu uvařiti večeri, která na míli zaváněla. —

Jak poslední hodina roku odbila, zámek se zatřásl a rytíř octnul se doma. — „Dobre si, milý synku,“ pravil mu, „všetko vykonal, už na mílu voňala mně tvoja večera!“ — Sedna za stůl bláhal si na vonných, chutných jídlách. — „Sľub ti vyplním, něboj sa,“ pravil králeviči, vstávaje od stolu, „dám ti odmenu za tvoju službu, čo nikdy na ňu nězabudněš. — Teraz si naber zo zámku, na ktorom si do roka panoval, čo ti duša zažiada. To sa všetko tvojmu otcu odošle. — Čo ti ja dám, dostaněš na cestě, lebo řa sám puojděm odprevadiť!“ — Králevič si nabral, co mu duše zažádala. — Kedyž už vše pohotovu měl, ozval se rytíř: „Čas je k odchodu, synku, lebo náš verný kuoň nětrpezlive nohami preberá a hrebe!“ — Vsedli na kuoň, u víchor se vznesli a letěli ponad hory doly, ponad jezera a propastě, až při jednom velikém moři zastali. — „Stoj, synku, tu řa čaká tvoja odmena,“ pravil rytíř králeviči, a smekna s prstu zlatý prsten, hodil ho do moře. — „Ten prstěň těbe darujem, esli si ho najděš,“ obrátil se ke králeviči, „esli nie, syn si smrti!“

I zlekl se králevič a bez vedomia kročil na kraj moře. — A hľa, voda před ním ustupovala a on kráčel po suchém až na místo, kde prsten padl.

„Či žiješ, synku? A čo vidíš?“ — volal na něho rytíř.

„Žijem,“ odpovídal králevič, „lebo predo mnou všadě voda ustupuje, a vidím prstěň i všetko, čo sa vo vodě i nad vodou robí.“

„No, to je tvoja odmena za ročnú službu. Prstěň si vezmi. Ty buděš rytírom, ktorý všetko vidí, čo sa vo vodě i nad vodou robí, ty buděš panovať na moru! Teraz poď, puojděme ďalej!“

V okamžení byli zase na dvoře královském, kde jich s radostí vítali. — Neznámý rytíř se nechtěl ani tenkrát dlouho bavit a ihned krále oslovil, aby mu dal na rok pod opatěru nejmladšího synka, z toho že doufá, nejvíc že se vykřeše. — Starší bratři, kteří mysleli, že nad ně není, posměšně pohlédli na otce: „Veď sa vám z toho vykřeše,“ mínil otec, „z hlupca na veky nevystane hiba zase hlupec!“ — Ale rytíř nedbal na jich posmívání, vzal svěřence, vsedl na kůň a letěl do svého nádherného zámku.

Když v zámku stanuli, slezli s koně a rytíř králeviči všecko ukazoval a naostatek pravil, jakož i bratřím jeho: „Milý synku, do roka samučičký sám budeš v tomto zámku panovať, jedz a pi, rob, ako ti ďaka. Ale na konci roku, keď sa ja z mojej cesty navrátim, pripravíš mně večeru, čo na dve míle voňať bude. Ak to vykonáš, dám ti odmenu, čo nikdy na ňu nĕzabudneš!“

I bavil se králevič v zámku, jak srdce žádalo, ale nezapomněl, že se jednou rok skončí a že ho velká práce očekává. — Myslel tedy často, jak a kterak to udělat, aby ho rytíř, až se vrátí, pochválil. — Myslel — a vymyslel takových jídel, že když ku konci roku večeri uvařil, dále než na dvě míle zaváněla. Když se rytíř vrátil, pochválil ho. „Takú večeru,“ pravil, „mně tvojí bratia nĕuvarili, lebo táto ešťe ďalej ako na dve míle voňala. Ale nĕboj sa, i ja ti dám za tvoju vernosť a usilovnosť odmenu, akú tvojí bratia nĕdostali. Zajtra včas ráno sa pohnĕme na cestu k tvojemu otcovi. Ja ťa sám odprevadím!“ — I vsedli za svítání na věrného koně a volným krokem jeli k královskému zámku, neboť rytíř jaksí nedovládal a samochtě zdržoval koně, aby volněji kráčel. — Přijeli na tutěz louku, na které rytíř nejstaršího z bratrů panovníkem země ustanovil. — „Darmo je,“ zavrtěl hlavou, „už mi ďalej ísť nĕmožno; myslel som, že ťa až k otcovi odprevadím, ako tvojích bratuov, ale vidím, že mně slnce za-

padá! — Zomriem, synu muoj, zomriem pred tvojima očima; ty mně oči zatlač, lebo němám nikoho na širokom svetě krem těba. Pochovaj ma na tejto lúke pod tou lipou. — Za odmenu tvojej vernosti dávam ti muoj zámok a všetko jeho bohatstvo, k tomu mojho koňa a tento mač, ktorý na mojom boku visí a ktorý som ja od mladosti nosil. — S týmto mačom, pokiaľ ho pri boku nosiť budeš, vybojuješ celý svet, i na zemi i na moru muožeš panovať, lebo ťa i tvojí bratia poslúchať budú. — Ale varuj sa, synku, aby ti ten mač nikdo neodpásal, lebo ak sa to staně, skemenieš a všetku slávu svoju stratiš!“ — Po tých slovech mu rytíř vlastnou rukou meč pripásal, objal ho a umřel. — Meč zazvonil po boku králeviče, kuň zaržal a nový svetovládny rytíř zaplakal nad mrtvým tělem svého dobrodinca. — Pochoval ho dle vůle jeho pod zelenou lípu, která uprostřed louky stála. — Věrný kuň, dokud tělo pánovo zahrabáno nebylo, s ověšenou hlavou stál a nepokojně nohami hrabal — potom ale zdvihl hlavu a přistal si k novému pánu, jako by se mu dobrovolně k službě nabízel. — Í vyšvihnul se králevič na něho a letmo uháněl k domu svého otce. — Zadupala kopyta na dvoře, zámek se strásl a v zámku věděli již, že se rytíř s nejmladším synem navrácuje. — Ale tenkrát nepřijeli dva, nýbrž jeden; mysliili, že to rytíř sám, ale jak s koně skočil, poznali, že to králevič na rytířovém koni rytířův meč maje po boku. — Když králevič před otce vstoupil a všechno mu vyrozprávěl, zaplakal otec i bratří nad smrtí dobrého rytíře. — Potom vešli do paloty, starý šedivý král sedl na trůn, svolal starší hlavy v království, zavolał i svoje tři syny a žádal od nich, aby vyrozprávěli a se vykázali, čemu se každý z nich za rok, co u rytíře byli, naučil. — Žáden nechtěl býti prvním, až otec sám rozsoudil, aby nejstarší rozprávěti počal.

„Ja som,“ začal nejstarší králevič, „taký rytíř, ktorý

keď si ucho k zemi priložím, všetko vidím, čo sa na zemi i pod zemou robí, a všetko počujem, čo sa na zemi hovorí. Ja budem panovať na celej zemi!“

„Ak je to praua,“ pravil otec i rádcové jeho plní podivení, „nad teba nebudě slávnějšiho rytíra!“

„A ja som“, praví střední králevič, „taký rytír, ktorý keď do vody kročím, voda predo mnou ustupuje — a vidím všetko, čo sa vo vodě i nad vodou robí. Ja budem panovať na moru!“

I zadivili se této řeči král i starší hlavy neslýchaně: „Vás dvoch,“ zvolal král, „už žiaden nepřemuože, esli je to praua. Vy opanujetě celý svet!“ I usmáli se starší dva bratří, posměšně hledíce na nejmladšího. „No, čože tebe zostalo,“ ptali se ho, „keď my celý svet opanujeme?“ — Ale ten nedbaje na jejich posměch, pokojně odpověděl: „Ak je praua, čo mně rytír umíraje rozprával, nie vy, ale ja s týmto mačom mám vybojovať celý svet, a i vy, bratia mojí, mňa poslúchať budětě!“ — Nad těmito slovy se bratří hrdě rozesmáli řkouce: „Len to čakaj, kým svet vybojuješ a kým my ťa poslúchať buděme, buděš čakať do súdneho dňa.“

Po krátkém čase vybrali se starší dva bratři do širého světa, v důvěře, že opanují zem i moře. — Nejmladší bratr chtěl se s nimi na cestu vydat, ale oni jeho ponuknutím hrdě opovrhli. „Seď doma a čakaj, kým ťa buděme poslúchať!“ — pravili mu. — Všecko se jim klanělo, všecek lid je oslavoval, dokud se bavili v mezích otcova království, — ale jakmile hranice se svojí družinou překročili, tu se jich hned lidé ptali, odkud jsou, kam jdou, kdo jsou a co nesou. — Místo odpovědi kázali bratři královští posly zlapati a usmrtiti. Všady, kudy šli, dědiny za nimi pusté zůstávaly, neboť vše, co jim v cestě bylo, ohněm a mečem ničili a hubili. Nikoli jako královští synové, ale jako zbojníci táhli cizí krajinou, myslíce, že takovýmto způsobem opanují celý svět.

I rozhněval se král nad bezbožností cizích těch zbojníků a rozkázal svému vojsku, aby je rozehnal a schytalo.

Nejstarší bratr, právě když se vojsko proti nim hnalo, ucho k zemi přiložil a tu hned viděl a slyšel, co se děje, a bratra o nebezpečnosti zpravil. — Ten radil, aby se vojsko utáhlo k jedné velké řece, a tam že jim vojsko nepřátelské neuškodí, naopak že oni je zkazí. — Jak řekli, tak udělali. Vidouce, že se nepřátelské vojsko blíží, skočil střední králevič do vody a suchou nohou přešel na druhý břeh a za ním všecko jeho vojsko. — Když to nepřátelské vojsko vidělo, poskákali za nimi, ale cesta se zavřela a všickni se potopili.

I mysleli bratří, že vítězství jejich, a tropili tím více. Tak jistí domnívali se býti štěstí svého, že nejstarší králevič ani za potřebné nedržel k zemi přislouchati, co se pod ní a nad ní činí. Král ale škodou zmúdrěv, po druhé poslal vojsko z druhé strany vody proti nim a to je, nepřipravené na odpor, obklíčilo a zlapalo, když byli nejjistější vítězství. — Darmo již přikládal starší bratr ucho k zemi, již mu to nespomohlo, jen přesvědčilo, že jsou přemoženi. — I vyčítaly se jim všechny jejich bezbožnosti, které spáchali, a rada královská k smrti je odsoudila, jedině král měl ještě pravotu přehlédnouti a súd potvrdit.

Vten čas snilo se doma starému jejich otci, že vidí svoje syny pod šibenicí, i šel k nejmladšímu synu a sen mu vypravoval, a syn mu odpověděl, že se jemu totéž snilo. — Muselo to tedy přece něco znamenati.

I vybral se tedy nejmladší králevič na cestu k vysvobození svých bratrů, ačkoliv ho otec nerad z domu pouštěl, boje se, aby mu i ten ku zkáze nepřišel a království do siroby nepadlo. Ale králevič měl srdce chlapské a nikoli babské, nedal se držeti. — Šeltě hned do konice a kuň vida ho vesele zarehotal; udeřil rytíř na meč a meč vesele zazvonil. —

„Eh, nebojtě sa, otče, s týmto mačom mojích bratou vyslobodím!“ zvolal, a vsedna na kůň, ze dvora vyjel, provázen králem a radou jeho za bránu. Za branou naraz zmizel, jak by do dlaní pleskl. — Neklusal, neskákal, ale letěl, jako rytíř létával, na jehož koni on seděl, jehož meč po boku mu visel, který pod zelenou lípou odpočíval.

Právě pod šibenicemi stáli bratři, když tu náhle nejmladší bratr na koni jako jasná střela přiletí a na kata vzkřikne: „Stoj, katě! To sú mojí bratia!“

„A kdo si ty?“ ptá se ho král, který byl právě katovi rozkázal, aby ortel vykonal.

„Ja som kráľouský syn a to sú tiež kráľouskí synovia a mojí bratia. Tým sa něsmie nič stát!“

I zasmál se král smělé řeči mladého rytíře. — „Keď si ty,“ pravil, „ich brat, i ty si zbojník ako oni a aj na těba čaká šibenica. Verní mojí, povestě aj toho!“

Tu vytáhl mladý rytíř těžký meč, věrný jeho kůň skočil na jednu, na druhou, na třetí stranu a v okamžení leželo okolo krále plno mrtvých těl a družina jeho rozutíkala se na vše strany. — Král jen, králeviči a kat zůstali pod šibenicemi.

„Či vidíš, paně kráľu, čo sa tu robilo? Či dáš podobrotky to, čo musíš dať nasilu: slobodu mojím bratom?“

„Eh, dám, dám,“ zvolal ustrašený král, „len daruj život mně i poddaným mojím. — Uznávam, že si mocnější odo mňa, a vďačně ťa uznám za mojho pána!“

I bratři se mu kořili. — „Eh, bratě náš, drahý bratě náš,“ zvolali, „teraz vieme, že si mocnější od nás. Sľubujeme, že ťa poslúchať buděme!“ — I objal si králevič bratry a zapomenuté byly všecké posměšky, jež od nich v otcovském domě snášeti musíval. Slíbili si vespolek, že se budou vždy milovat a jeden druhému věrně pomahat.

To byl první slavný čin, který mladý rytíř vykonal,

a chýr o tom všude před ním se rozlašoval, takže kamkoli přišel se svými bratry, všude se jen jemu všecko klanělo, světovládnému rytíři. —

Pohádka ta je ze sbírky páně Reuszovy, není ale celá, jak z rukopisu vidno. Mimo co tuto vypravováno, ještě kus je, a sice následující: Světovládný rytíř když bratry osvobodil, cestoval s nimi dále po světě s tím úmyslem hájiti a chrániti opuštěné a nešťastné. — Přešli mnoho krajin, až přišli do jednoho města, které celé bylo obložené černým sukem. — Tázal se rytíř, co ten smutek znamená, a řečeno mu, že má dána býti jediná dcera krále draku tříhlavému, který nedaleko města bývá, k sežrání. — Všechny panny už požral, až naostatek řada na princeznu došla. — Rytíř, jakožto obhájce utlačených, ihned se princezny ujímá, a že nesmí umřítí. — Jde s drakem tříhlavým v zápasy, přemůže ho a mečem svým ho zabije. Král mu za tu službu království i dceru dává, on se ale děkuje a navrhuje králi staršího bratra za zetě. — Proto nechtěl princeznu, že měla na ruce černou bradavici a že mu byl koník jeho radil, aby si žádnou jinou nebral než takovou, která je bez chyby. — Chtě ho poslechnouti vymlouvá se králi, že chce ještě dále štěstí zkusiti. — Jede tedy s jedním bratrem dále. — Tím je rukopis ukončen. — Ač není dle způsobu rozprávěčů ukončena, nicméně tvoří celek a je zvláštní, a proto ji přece podávám.